

JADWIGA REINSTEIN
Instytut Ekonomiki Rolnej
Warszawa

O RACHUNKOWOŚCI ROLNEJ W SZWAJCARII

Rachunkowość gospodarstw wiejskich w Szwajcarii ma długie, bo aż 60-letnie tradycje. Jest ona prowadzona w ramach organizacji chłopskiej (Bauernverband).

Ilość gospodarstw, które prowadzą książki rachunkowe, waha się w granicach 500—600, co stanowi 0,3—0,4% ogółu gospodarstw szwajcarskich.

Dobór gospodarstw jest w pewnym sensie przypadkowy, gdyż kandydaci zgłaszają się na ogłoszenie organizacji chłopskiej. Spośród kandydatów gospodarstwa poniżej 3 ha są w zasadzie odrzucane. Wyjątek stanowią tylko gospodarstwa małe z kantonów o nasileniu produkcji ogrodniczej (winorośle, brzoskwinie). Odrzucane są również te gospodarstwa, których właściciele zarobkują ubocznie.

Kandydaci zakwalifikowani do prowadzenia ksiąg rachunkowych przechodzą 6-tygodniowe przeszkolenie na koszt organizacji chłopskiej. Po ukończeniu przeszkolenia istnieje obowiązek prowadzenia książki rachunkowej minimum przez 2 lata.

Opracowywanie wyników ksiąg rachunkowych jest czynnością opłacaną przez rachunkowiczów w wysokości 2⁰/₀₀ wyliczonego przychodu surowego.

Wyniki podawane są co roku w publikacjach organizacji chłopskiej dla różnych typów produkcyjnych i w układzie grup obszarowych.

Gospodarstwa rachunkowe są bardzo nierównomiernie rozrzucone na terenie kraju. Przeważają gospodarstwa z rejonów nizinnych (70%). Stosunkowo w niewielkim stopniu reprezentowane są gospodarstwa alpejskie.

Okres prowadzenia książki rachunkowej nie pokrywa się ani z rokiem kalendarzowym, ani z rokiem gospodarczym. Część ich obejmuje okres od 1. II do 31. I, część zaś — od 1. III do 28. II.

Dla całej reprezentacji prowadzony jest system rachunkowości pojedynczej, w oparciu o którą wyliczane są wyniki ekonomiczne dotyczące całości gospodarstwa, jak: przychód surowy, nakłady materiałowo-pieniężne, nakłady ogółem, przychód surowy dla poszczególnych gałęzi, przychód czysty, rolniczy, społeczny, dochód za pracę, a poza tym szereg wskaźników technicznych.

Za podstawę wyliczeń służą formularze wypełniane przez gospodarza:

1. Książka kasowa — obejmująca rubryki przychodów i rozchodów pieniężnych w podziale na gospodarstwa rolne, gospodarstwo domowe (kuchnię), uboczne zajęcia i wydatki osobiste.
2. Książka obrotów naturaliami, obejmująca:
  - część A, B, C, D — obroty naturaliami między gospodarstwem rolnym, gospodarstwem domowym, ubocznym warsztatem pracy i osobistym zużyciem.
    - A — świadczenia gospodarstwa rolnego na rzecz gospodarstwa domowego (kuchni), zajęć ubocznych, wydatków osobistych,
    - B — świadczenia gospodarstwa domowego (kuchni) na rzecz gospodarstwa rolnego, zajęć ubocznych, osobistego zużycia,
    - C — świadczenia ubocznego warsztatu pracy na rzecz gospodarstwa rolnego
    - D — świadczenia dla gospodarstwa rolnego artykułów osobistego użytku (np. samochód),
    - E — naturalia dla pracowników i świadczenia gospodarstwa rolnego na rzecz jego ulepszenia (inwestycje),

F — różne,

G — świadczenia pracy rodziny i pracowników na poszczególne działy gospodarstwa rolnego,

H — zużycie mleka w gospodarstwie domowym oraz koszty żywienia osób nie przebywających stale w gospodarstwie.

3. Inwetura.

Dla oceny metod pracy, wyników, porównywalności i przydatności danych uzyskiwanych z ksiąg rachunkowych została powołana w 1951 roku specjalna komisja rządowa z udziałem naukowców. Kontrola materiału dokonano w oparciu o dane dotyczące gospodarstw rachunkowych dla 1945 r. w porównaniu z danymi powszechnego spisu rolnego z 1939 r. (następny spis rolny odbył się w 1960 r.). Jakkolwiek dane te odnoszą się w tej chwili do okresu już dość odległego, wydaje się jednak, że warto je przytoczyć w celu zobrazowania istniejącego stanu w rachunkowości rolnej w Szwajcarii.

Tabela 1

Podział gospodarstw rachunkowych według grup obszarowych w 1945 r.

Wielkość w ha	Liczba gospodarstw	Użytki rolne w ha*)	
		ogółem	przeciętne
3— 5	62	247,55	3,99
5—10	149	1195,44	8,02
10—15	143	1819,40	12,72
15—30	134	2730,13	20,37
ponad 30	45	1871,08	41,58
Ogółem	533	7863,60	14,75**

*) Z lasem i pastwiskami alpejskimi.

**) Przekiętne 14,75 ha, najmniejsze 1,56 ha, największe 116,48 ha. Przekiętna wielkość gospodarstwa szwajcarskiego wynosi 7,46 ha.

Tabela 2

Liczba i struktura gospodarstw rachunkowych w porównaniu ze spisem

Wielkość gospodarstw w ha	Liczba gospodarstw		Gospodarstwa rachunkowe w 1945 r. w % do spisu z 1939 r.	Procentowy udział w grupach obszarowych	
	spis z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1945 r.		spis z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1945 r.
poniżej 2	31 880	3	0,01	18	1
2—3	16 981	11	0,06	9	2
3—5	31 904	48	0,15	18	9
do 5	80 765	62	0,08	45	12
5—10	55 975	149	0,27	31	28
10—15	23 911	143	0,60	13	27
15—30	15 496	134	0,86	9	25
ponad 30	2 672	45	1,68	2	8
Ogółem	178 819	533	0,30	100	100

Tabela 3

Porównanie użytków rolnych

Wielkość gospodarstw w ha	Użytki*) w ha		Obszar gospodarstw rachunkowych w 1945 r. w % obszaru ogółu gospodarstw wg spisu z 1939 r.	Procentowy udział w grupach obszarowych	
	spis z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1945 r.		spis z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1945 r.
poniżej 2	34 533	5	0,01	3	—
2—3	42 764	28	0,07	3	—
3—5	127 815	214	0,17	9	3
do 5	205 132	247	0,12	15	3
5—10	403 132	1 196	0,30	30	15
10—15	289 776	1 820	0,63	22	23
15—30	306 387	2 730	0,89	23	35
ponad 30	128 934	1 871	1,45	10	24
razem	1 334 168	7 864	0,59	100	100

*) Z lasem i bez alpejskich pastwisk

Ogólnie gospodarstwa rachunkowe odznaczają się intensywniejszą uprawą zbóż okopowych i warzyw (upraw, które przynoszą wyższy dochód surowy, najczęściej także wyższy przychód czysty, aniżeli uprawa roślin pastewnych), oraz małą lub tylko ograniczoną uprawą owoców. Prócz tego mają one znacznie wyższy udział użytków zielonych w uprawie polowej (tabela 4).

Jednakże w poszczególnych grupach obszarowych kształtuje się to odmiennie. W gospodarstwach rachunkowych o wielkości 3—5 ha użytków uprawia się więcej winorośli i jarzyn, a przeciwnie — mniej zbóż i okopowych. Także gospodarstwa 10—15 ha uprawiają mniej zbóż. Należy zaznaczyć, że w latach 1901—1937 przeciętnie 27% gospodarstw rachunkowych stanowiły gospodarstwa o kombinowanym systemie polowym, w 1939 roku 32%, podczas gdy te formy w pełnej reprezentacji krajowej stanowiły tylko 16%.

Gospodarstwa rachunkowe posiadają mniejszą obsadę koni, gdyż wobec większego stopnia zmechanizowania, mają mniejsze zapotrzebowanie na żywą siłę pociągową.

Natomiast pod względem obsady bydła, gospodarstwa rachunkowe przewyższają (choć w niewielkim stopniu) przeciętną obsadę w kraju. W obsadzie trzody chlewnej największa różnica występuje w grupie obszarowej 3—5 ha. Zwiększone potrzeby paszowe gospodarstwa rachunkowe pokrywają najprawdopodobniej drogą dokupna pasz (tab. 5).

Pod względem siły roboczej istnieją również dość istotne różnice między gospodarstwami rachunkowymi z jednej strony i ogółem gospodarstw chłopskich z drugiej.

Stwierdzono, że gospodarstwa rachunkowe na jednostkę obszaru gospodarstwa potrzebują mniej siły roboczej i tym zasobem, który posiadają, racjonalniej gospodarują niż ogół gospodarstw szwajcarskich.

Sprawdzeniem wartości rachunkowości rolniczej jest kontrola, czy długotrwałe prowadzenie książki rachunkowej wpływa na wyniki gospodarstwa.

W tym celu przeprowadzone zostało porównanie przychodu czystego, zarobku za pracę i kapitału czynnego (tabela 6) w gospodarstwach prowadzących książki rachunkowe przez 1—4 lat i przez 5 i więcej lat, dla roku 1934, 1938, 1942 i 1946.

Tabela 5

Porównanie obsady zwierząt na 100 ha użytków rolnych (bez lasu)

Wielkość gospodarstw w ha	Konie		Bydło		Krowy		Trzoda chlewna	
	spis rolny z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1939 r.	spis rolny z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1939 r.	spis rolny z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1939 r.	spis rolny z 1939 r.	gospodarstwa rachunkowe w 1939 r.
3—5	5	5	158	181	90	101	66	110
5—10	11	10	148	158	84	87	55	54
10—15	14	12	137	155	77	84	54	54
15—30	14	12	130	145	73	80	54	73
ponad 30	11	9	113	117	59	62	59	72
Ogółem	12	11	140	144	78	79	56	66

Tabela 6

Wybrane wyniki gospodarstw w zależności od długości okresu prowadzenia ksiąŜki rachunkowej

Okres prowadzenia ksiąŜki	Liczba gospodarstw	Użytki rolne z lasem ha	Przychód czysty w % kapitału czynnego %	Zarobek za prace fr/1 dzień pracy	Kapitał czynny fr/ha
1934 rok					
1 rok do 4 lat	234	12,37	1,24	2,13	8 085
5 lat i więcej	320	15,36	1,24	0,98	7 702
Ogółem	554	14,08	1,24	1,47	7 867
1938 rok					
1 rok do 4 lat	208	13,61	2,82	5,47	7 715
5 lat i więcej	368	15,12	3,26	6,29	7 863
Ogółem	576	14,57	3,10	5,98	7 809
1942 rok					
1 rok do 4 lat	183	13,73	4,69	10,87	8 143
5 lat i więcej	356	15,41	6,07	13,79	8 131
Ogółem	539	14,83	5,59	12,79	8 135
1946 rok					
1 rok do 4 lat	167	13,75	3,16	9,94	9 258
5 lat i więcej	334	16,14	4,95	13,19	8 446
Ogółem	501	15,34	4,32	12,17	8 716
Przeciętne za lata 1934, 1938, 1942 i 1946					
1 rok do 4 lat	792	13,30	2,87	6,85	8 246
5 lat i więcej	1 378	15,50	3,98	9,04	8 037
Ogółem	2 170	14,69	3,56	8,24	8 114

Z wyjątkiem 1934 roku przychód czysty w % kapitału czynnego jest mniejszy u rachunkowiczów krócej prowadzących ksiązkę.

Przeciętnie we wszystkich 4 latach procentowy udział przychodu czystego w kapitale czynnym w gospodarstwach prowadzących ksiązkę ponad 4 lata, jest o 39% wyższy, aniżeli u pozostałych.

Tabela 7

Wybrane wyniki gospodarstw rachunkowych, w zależności od długości okresu prowadzenia ksiązki według grup obszarowych (przeciętnie dla roku 1934, 1938, 1942, 1946)

Grupa obszarowa	Długość okresu prowadzenia ksiązki w latach	Liczba gospodarstw	Użytki rolne z lasem ha	Przychód czysty w % kapitału czynnego %	Zarobek za pracę fr/1 dzień pracy	Kapitał czynny fr/ha
3 — 5	1—4	129	3,98	2,01	5,15	10721
	5 i więcej	116	4,43	3,46	7,45	11706
5 — 10	1—4	251	7,62	2,62	6,00	5668
	5 i więcej	368	8,00	3,43	7,24	8697
10 — 15	1—4	199	12,51	2,95	6,36	7719
	5 i więcej	362	12,72	4,11	8,90	2600
15 — 30	1—4	160	20,33	3,83	8,10	7102
	5 i więcej	403	20,20	4,77	10,88	7217
ponad 30	1—4	62	40,07	4,22	10,12	6032
	5 i więcej	120	41,81	3,72	9,04	6942

Tabela 8

Różnica między starymi i nowymi rachunkowiczami w kształtowaniu się procentowego udziału przychodu czystego w kapitale czynnym oraz zarobku za pracę

Grupy obszarowe w ha	Różnica w procentowym udziale przychodu czystego w kapitale czynnym		Różnica w zarobku za pracę w fr/1 dzień pracy	
	w liczbach absolutnych	w %	w liczbach absolutnych	w %
3 — 5	1,45	72	2,30	45
5 — 10	0,81	31	1,24	21
10 — 15	1,16	39	2,54	40
15 — 30	0,94	35	2,78	30
30 i więcej	-0,50	-12	-1,08	-11

Również w zarobku za pracę w przeliczeniu na 1 dzień występuje zależność od długości okresu prowadzenia ksiązki. Z wyjątkiem roku 1934, kształtuje się on na wyższym poziomie u starych rachunkowiczów. Przeciętnie dla podanych 4 lat różnica ta wynosi 32%.

Odmierna sytuacja w 1934 roku może być wynikiem kryzysu. Podobnie, choć nie w jednakowym stopniu kształtują się te wielkości w różnych grupach obszarowych (tabela 7 i 8), potwierdzając tezę o wpływie prowadzenia ksiązki rachunkowej na opłacalność gospodarstwa.

Z porównania gospodarstw w poszczególnych grupach wielkości wynika, że istnieje korelacja między przychodem czystym z jednej, a obszarem użytków rolnych

i kapitałem czynnym — z drugiej strony. Wpływ kapitału czynnego jest większy, aniżeli wielkość gospodarstwa. Specjalne badania wykazują jednak, że różnic w opłacalności między młodymi a starymi gospodarstwami rachunkowymi nie można wytłumaczyć jedynie wpływem wielkości gospodarstwa lub wielkości kapitału czynnego. Najwidoczniej oddziałują tu jeszcze inne czynniki, których na razie nie udało się wykazać liczbami. Jest możliwe, że młodzi rachunkowicze zatrudniają więcej siły roboczej lub że racjonalniej gospodarujący chłopi dłużej prowadzą książki rachunkowe. Należy przypuszczać, że poprzez prowadzenie książki rachunkowej gospodarz ma możliwość bieżącej i ciągłej kontroli gospodarstwa, co prowadzi do racjonalniejszego kierowania.

Dla uwiarygodnienia danych dla stosunków ogólnoszwajcarskich, ważny jest udział w ogólnej masie rachunkowiczów „młodych” i „starych”. Przyjmując średnio, że gospodarstwo zmienia gospodarza co 20 lat, roczny przyrost nowych rachunkowiczów powinien wynosić nie więcej jak 5% rocznie. Udział gospodarzy prowadzących książki od 1 roku do 4 lat wynosiłby wówczas 1/5 wszystkich gospodarstw. Natomiast dane o stanie faktycznym wskazują, że stanowią one 1/3 wszystkich gospodarstw rachunkowych

Tabela 9

Udział „starych” i „młodych” rachunkowiczów wśród ogółu prowadzących książki

Rok	Długość okresu prowadzenia książki w latach	Ilość gospodarstw	
		liczby absolutne	%
1934	1—4	234	42
	5 i więcej	320	58
1938	1—4	208	36
	5 i więcej	368	64
1942	1—4	183	34
	5 i więcej	356	66
1946	1—4	167	33
	5 i więcej	334	67
1957	1—4	169	33
	5 i więcej	342	67

Dane tabeli 9 wskazują, że w wynikach mogą istnieć jednostronne, jakkolwiek systematyczne odchylenia.

Z punktu widzenia porównań w czasie ważne jest, że stosunek „młodych” do „starych” rachunkowiczów nie ulega z roku na rok wahaniom. Z wyjątkiem 1934 roku, kiedy kandydat po kursie obowiązany był do jednorocznego tylko prowadzenia książki, procentowy udział obu grup pozostaje prawie bez zmian.

Stosunkowo poważny udział „młodych rachunkowiczów” przynosi także pewne korzyści. Osłabiane są bowiem przez to różnice między wynikami gospodarstw rachunkowych a całością rolnictwa i uzyskiwane wyniki z gospodarstw rachunkowych są przez to bardziej reprezentacyjne dla stosunków rolnictwa szwajcarskiego.